

BİBLİYOGRAFYA :

Fârâbî, *İlimlerin Sayımı* (trc. Ahmed Ateş), Ankara 1955, s. 88-104; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 330-331; Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülüm* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1409/1989, s. 269-274; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 375-399; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1395; Brockelmann, *GAL*, I, 241, 494, 651; *Suppl.*, I, 902-903; Sezgin, *GAS*, V, 149, 153-154; G. Anawati, "Science", *CHIs.*, II/B, s. 756; Ayhan Songar, *Siberetik*, İstanbul 1979, s. 109-111; Kâzım Çeçen, "El-Cezerî'nin Su Saatinin Rekonstrüksiyonu", *I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi (14-18 Eylül 1981)*, *Bildiriler*, İstanbul 1981, V, 324-325; D. R. Hill, *Arabic Water-clocks*, Halep 1981, s. 1, 15-34, 36-46, 69-88; a.mlf., "Mechanical Technology", *Religion, Learning and Science in the Abbasid Period* (ed. M. J. L. Young), Cambridge 1990, s. 260-273; Ahmad Y. al-Hasan - D. R. Hill, *Islamic Technology*, Paris 1988, s. 49-52, 60-63; Atilla Bir, *The Book "Kitâb al-ḥiyal" of Banû Mūsâ b. Şâkir, Interpreted in Sense of Modern System and Control Engineering*, İstanbul 1990; a.mlf., "Eb-ül-İz Al Gazari'nin Otomatları", *Bilim ve Teknik*, sy. 110, Ankara 1977, s. 1-3; E. Wiedemann - F. Hauser, "Über Trinkgefäusser und Tafelaufsätze nach al-Gazari und Benü Musa", *Isl.*, VIII (1918), s. 55-93; Toygar Akman, "Sekiz Yüzyıl Önce Otomatik Makina Yapan Türk Bilgini Eb-ül-İz", *Bilim ve Teknik*, sy. 77, Ankara 1974, s. 1-6; a.mlf., "İlk Türk Siberetik Bilgini Eb-ül-İz", a.e., sy. 103 (1976), s. 1-4; J. Schacht, "Ḥiyal", *El²* (İng.), III, 511; Kâzım Çeçen-Atilla Bir, "Benî Mūsâ", *DIA*, V, 451.

CEVAT İZGİ

HİZÂNE-İ ÂMİRE

(bk. HAZİNE).

HİZÂNETÜ'L-EDEB

(خزانة الأدب)

İbn Hicce'nin

(ö. 837/1434)

el-Bed'îyye adlı

kendisi eserine yazdığı şerh

(bk. İBN HİCCE).

HİZÂNETÜ'L-EDEB

(خزانة الأدب)

Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin

(ö. 1093/1682)

el-Kâfiye şerhinde

örnek olarak kullanılan şiirleri açıkladığı eseri.

Tam adı *Hizânetü'l-edeb ve lübbü'lübbâbi lisâni'l-'Arab*'dir. *el-Hizâne* diye de bilinen eser, Radî el-Esterâbâdî tarafından İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine yazılan şerhte örnek (şâhid) olarak kullanılan şiirleri şerh etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Osmanlı sultanlarından IV. Meh-

med'e ithaf edilen kitabın sonunda belirtildiğine göre Bağdâdî eserini 1073 yılı Şâban ayının başında (Mart 1663 ortaları) Mısır'da yazmaya başlamış ve 22 Cemâziyelâhir 1079'da (27 Kasım 1668) bitirmiştir. Ancak müellifin kitabı yazmadan önce ihtiyaç duyduğu kaynakları belirlemesi, ayrıca *el-Kâfiye* şerhindeki beyitlerle hadislerin kaynaklarını tesbit eden ve şairlerin isimlerini içeren müstakil çalışmalar yapması (ŞM, IV, 139-141) onun uzun bir hazırlık dönemi geçirdiğini göstermektedir.

Bağdâdî eserin mukaddimesinde lugat, nahiv ve sarf ilimlerinde şiir veya sözleri şâhid olarak kullanılabilir kişiler, kitabını yazarken faydalandığı kaynaklar ve Radî el-Esterâbâdî'nin biyografisi hakkında bilgi verdikten sonra onun şâhid olarak kullandığı 957 beyti şerh etmektedir. *Hizânetü'l-edeb* her ne kadar bu şiirlerdeki gramerle ilgili meselelerin izahı maksadıyla yazılmışsa da müellif konuyla ilgili diğer beyitlerle sadece bir mısraı kaydedilmiş örneklerin ait olduğu beyitleri bulup göstermiş, bu arada örnek beytin daha iyi anlaşılması için içinde yer aldığı manzumenin tamamını veya birkaç beytini de zikretmiştir. Ayrıca örnek beyitlerle ilgili lugat, sarf, nahiv, i'rab ve mâna açıklamaları yanında örnek gösterilen kısım (mahall-i şâhid) hakkında daha önce ileri sürülen farklı görüşlerin değerlendirilmesini yapmıştır. Söz konusu şiirin nazmediliş sebebi ve şairiyle ilgili bilgi de veren Bağdâdî tefsir, hadis, kıraat, edebiyat ve dil hakkındaki çeşitli konuları ele almıştır. Zaman zaman ahbâr, ensâb ve eyyâmü'l-'Arab'a da yer vermiş, şiirlerde geçen yer ve kişi adlarının doğru okunuşunu tesbit etmiştir. Müellif, *el-Hizâne*'den sonra yazdığı *Hâşiye 'alâ Şerhi Bânet Su'âd li'bni Hişâm* adlı eserinde *Hizânetü'l-edeb*'e atıfta bulunduğu onun bu iki eseri birbirini tamamlayıcı mahiyettedir.

Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin *Hizânetü'l-edeb*'de kullandığı malzemeyi tenkit süzgecinden geçirdikten sonra alması ve nâdir bulunan metinlere yer vermesi eserin ilmî değerini arttırmıştır. Faydalandığı kaynaklara örnek olarak girişte zikrettiği 308 eserle birlikte sayısı 692'ye ulaşan (XIII, 5-119) kaynakları arasında halen nüshası mevcut olmayanlar da bulunmakta olup Bağdâdî yaptığı nakillerle okuyucuyu bu eserler ve muhtevaları hakkında bilgilendirmiştir. Bu özellikleriyle Bağdâdî'nin ismini ebedileştiren *Hizânetü'l-edeb* Arap dili, edebiyatı ve tarihi alanın-

da çalışanlar için her zaman başvurulan güvenilir bir ansiklopedik kaynak olmuştur.

Hizânetü'l-edeb ilk defa 1299'da (1882) Bulak'ta, kenarında Bedreddin el-Aynî'nin *el-Makâşidü'n-naḥviyye fi şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye (eş-Şevâhidü'l-kübâ)* adlı eseriyle birlikte dört cilt halinde yayımlanmıştır. Daha sonra Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd tarafından yalnız iki cildi yayımlanan (Kahire 1347/1928) kitabın ilmî neşrini, son iki cildi fihrist olmak üzere on üç cilt halinde Abdüsselâm Muhammed Hârûn gerçekleştirmiştir (Kahire 1387-1406/1967-1986). J. Guidî'nin *el-Hizâne*'deki şiirler üzerine yaptığı bir çalışma yanında ("Su poeti citati nell' opera H.", *Atti Acad. Lincei*, III, Roma 1887, s. 273-292) Abdülâzîz el-Meymenî'nin de eserde zikredilen ve ictibasta bulunulan kitapların fihristiyle ilgili *İklidü'l-Hizâne* adlı bir çalışması yayımlanmıştır (Lahor 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1979, neşredevinin mukaddimesi, I, 19-24; Serkîs, *Mu'cem*, I, 572; Abdülvehhâb İbrâhîm Ebü Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥsi'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 518-519; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 290-292; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1986, II, 754-761; Ömer Mūsâ Bâşâ, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî: el-'asrû'l-Memlûki*, Beyrut-Dımaşk 1409/1989, s. 92-95; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *'Uyûnü'l-mü'ellesâfât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, s. 160, 277-278; M. Sadi Çöğenli - Kenan Demiryak, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 1994, s. 152-153; İzzeddin İsmâil, "Menhecü'l-Bağdâdî fi Hizâneti'l-edeb", *ME*, XXV/1 (1953), s. 54-58; Nazif M. Hoca, "Abdalqâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *ŞM*, IV (1961), s. 122-127; Brockelmann, "Abdülkâdir", *JA*, I, 87-88.

NAZIF HOCA

HİZÂNETÜ'L-EKMEL

(خزانة الأكمel)

Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali

b. Muhammed el-Cürcânî'ye

(ö. 522/1128'den sonra)

nisbet edilen

Hanefî fikhına dair eser.

Mukaddimesinde 522 yılı kurban bayramında (Aralık 1128) telifine başlandığı belirtilen eserin müellifi hakkında bilgi verilmemiş, bu sebeple kitap farklı kişilere nisbet edilmiştir. Kureşî ve İbn Kutluboğa gibi ilk Hanefî tabakat yazarları, altı cilt olduğunu belirttikleri eserin müellifi olarak Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali b. Mu-